KENT KİMLİĞİNİN TANIMLANMASINDA KÜLTÜR ENVANTERİNİN ROLÜ: BİTLİS SİVİL MİMARİSİ¹

THE ROLE OF CULTURAL INVENTORY IN DEFINITION OF URBAN IDENTITY: BITLIS CIVIL ARCHITECTURE

Gülhan BENLİ¹, Derya Güleç ÖZER²

¹ İstanbul Medipol Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul / Türkiye

² Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul / Türkiye

0000-0001-8825-8716¹, 0000-0003-0288-8771²

Öz: Amaç: Kentlerin sahip olduğu kültürel, sosyal ve doğal değerler, kent kimliğinin şekillenmesinde önemli bileşenlerdir. Kent kimliği, bir kenti diğerlerinden ayıran özellikler bütünü olarak özetlenebilir ve birçok bileşenin bir araya gelmesiyle oluşur. Kent kimliğinin sürdürülebilir olmasında ise, geçmişinden gelen özgün somut ve somut olmayan değerlerin korunabilir olması büyük önem taşır. Kentin farklı dönemlerine tanıklık etmiş önemli yapılar yada yapı grupları, kentlilerin yaşantısının bir parçası olarak yaşamlarında öncelikli konumda yer alır. Bu nedenle bir kentte, o kentin özgün kimliğine katkısı olan ve ait olduğu döneme ilişkin kayda değer mimari ve yaşamsal özellikler taşıyan yapıların korunması, kültürel sürekliliğin sağlanmasında ve kentin kimliğinin oluşumunda ve geleceğe taşınmasında son derece önemli rol oynar. Kentlerimizin sahip olduğu tarihi, estetik ve sanatsal özellikleri ile zaman içinde oluşan mimari ve mahalli kimlikler, planlama politikalarıyla oluşturulan dönüşüm ve kentsel yenileme plan ve projelerinde temel alınmalıdır. **Yöntem:** Bu çalışma kapsamında, Bitlis il merkezinde yer alan geleneksel sivil mimari dokuya ait 1985-89 yılları arasında yapılan envanter çalışması incelenmiş, önceki yıllara ait plan kararları araştırılmış, eksiklikler tespit edilmiştir. **Bulgular:** Bitlis il merkezinde yer alan ve kentin özgün mimari kimliğini yansıtan, Atatürk, Zeydan ve Müştakbaba mahallelerindeki 70 adet tescilli sivil mimarlık örneği yapı yerinde incelenmiş ve güncel durumu tespit edilmiştir. Envanter çalışmalarına ek olarak belgeleme ve rölöve çalışmalarının da yapılması gerekliliği, plan çalışmalarının uygulanmadığı durumlarda ortaya çıkabilecek kentsel bozulmalara örnek olabilecek tespitler yapılmıştır. **Sonuç:** Çalışma örneği olarak seçilen 70 adet yapının son 25 yıldaki değişimin incelenmesi ve sonuçlardan yola çıkarak, bölgede yapılacak planlama çalışmalarına rehber olabilecek ve kente kimliğini kazandıran geleneksel mimari mirasın genel özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Özellikle kentsel sit ilan edilmemiş Atatürk mahallesindeki nitelikli tarihi yapılar göz önüne alındığında, bu bölgenin de kentsel sit olarak değerlendirilmesi sonucu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kent kimliği, Envanter, Kentsel Yenileme, Mimarlık Mirası, Bitlis

Abstract: Aim: Cultural, social and natural values that cities have shape urban identity. It is of great importance that these original physical and intangible values from the past is preserved, so that this identity remains sustainable. Buildings and historical sites that have witnessed the different periods of the city, take priority in their lives as part of the urban life. The historical, aesthetic and artistic characteristics that our cities have and the architectural and local identities that have formed over time should be taken as basis in the transformation and urban renewal plans and projects formed by the state-determined planning policies. In this respect, documentation of building inventories have vital importance in preservation of the city of Bitlis. **Method:** Within this study, the inventory study of Bitlis civil architecture that was made between 1987-89, have been reexamined and the weaknesses have been determined. **Results:** Within the scope of this study, inventories of the 70 historical houses in Atatürk, Zeydan and Müştakbaba districts, have been updated. In addition to inventory studies, the necessity of documentation and surveys has also been established, and there have been determinations that could be examples of urban degradation that could occur in cases where planimetric studies were not applied. **Conclusion:** It is aimed to introduce the general characteristics of the traditional architectural heritage which can guide the planning studies to be done in the region and regain the identity of the city by examining the change in the last 25 years. Especially considering the qualified historical buildings in the Atatürk district that has not been declared as an urban protection site, the result of evaluating this region as an urban protection site has been revealed.

Key Words: Urban Identity, Inventory, Urban Renewal, Architectural Heritage, Bitlis.

Doi: 10.17365/TMD.2018.1.3

- (1) Sorumlu Yazar: Gülhan BENLİ, Medipol Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul / Türkiye, gbenli@medipol.edu.tr, Geliş Tarihi: Received: 17.12.2017 - Kabul Tarihi: Accepted: 21.04.2018 Makalenin Türü: Type of article (Araştırma – İnceleme / Research Review) Çıkar Çatışması - Conflict of Interest: Yok / None “Etik Kurul Raporu Yok – None of Ethics Commit

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

GİRİŞ

Mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının tespitini yapma görevi, 2863 sayılı yasa kapsamında “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” ile Kültür Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilmiştir¹. Sivil mimarlık örnekleri olan evlerin tespitle- rinin yapılması ise, o kente ait ilgili kurum ve müdürlüklerin görev alanına girmektedir. Ancak yerel kurumlarda çalışan uzman sayısının az olması nedeniyle, yöredeki sivil mimarlık envanterlerinin hiç yapılamamış olduğu ya da geçmişte yapılanların güncellenmemiş olduğu gözlemlenmektedir.. Bu çalışma kapsamında Bitlis il merkezi örnek alınarak, kentin tarih- sel süreçteki kimliksel değişimi araştırılmış, günümüzde ayakta kalan, Atatürk, Zeydan ve Müştakbaba mahallelerindeki 70 adet tes- cilli sivil mimarlık örneği ile fiziki dokuyu oluşturan kültürel mimari miras envanteri incelenmiştir. Bu süreçte bazı sivil mimarlık örneği yapıların farklı sebeplere bağlı olarak yıkıldığı yada terk edilerek artık kullanılmadığı tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edi- len bilgiler ışığında 1998 yılında onanmış Koruma Amaçlı İmar Planı temel alınarak

Bitlis merkezine yönelik kent kimliğinin ta- nımlanmasında, geleneksel konut dokusunun önem ve değeri tartışılmıştır.

AMAÇ

Kentlerimiz, coğrafi ve topoğrafik verileri, doğal ve iklimsel bileşenleri, yerel malzeme- si, yerleşim ve yaşam kültürü gibi pek çok bölgesel özellikleri bakımından, birbirinden oldukça ayırım gösterir. Bir kentin kimliği, kentin doğal çevre verileri ile o bölgede ya- şayan toplumun ekonomik, sosyolojik ve kül- türel faktörlerinin bütünleşmesi neticesinde oluşur. Kent kimliğini oluşturan bu bileşen- ler, içinde bulundukları dönemin özelliklerini yansıtırken, aynı zamanda süreç içerisindeki değişiklikleri de beraberinde günümüze taşı- lar. Kentsel dokudaki bozulma, değişme, yoz- laşma ve dolayısıyla özgünlüğünü kaybetme, kentlerin kimiksizleşmesine sebep olmakta- dır. Bu durum aynı zamanda, kentin kullanıcısı olan bireyleri de olumsuz etkilemektedir. Gün geçtikçe yaşadığı mekândan soyutlanan in- san, büyük kalabalıklar içinde yalnızlaşmakta ve kentlilik bilincinden uzaklaşmaktadır. Bu nedenle koruma amaçlı imar planlarının ha- zırlanması aşamasında; tarihi çevre ve gele- neksel doku, kültürel ve doğal miras, sosyal ve ekonomik yapı, mülkiyet durumu, kentsel, sosyal ve teknik altyapı, yapı ve sokak dokusu, ulaşım-dolaşım sistemi, örgütlenme biçimi ve benzeri etütler, kent bütünü ile ilişkilendirilir. Diyarbakır K.T.V.K Kurulu tarafından 1989

1 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. www.mevzuat.gov.tr/ MevzuatMetin/1.5.2863.doc

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

yılında 317 sayılı karar ile Bitlis’de korunması gerekli geleneksel mimari doku, kentsel sit kapsamına alınarak, 280 adet yapı hakkında tescil kararı alınmıştır. Şehir plancı M. Remzi Sönmez tarafından hazırlanan Bitlis Koruma Amaçlı İmar Planı, Kültür Bakanlığı tarafından 5.12.1998 tarih ve 2179 sayılı yasa ile onaylanarak yürürlüğe girse de, o yıllardaki terör ve toplum güvenliğinin sağlanamaması nedenleriyle uygulanma imkanı bulamamıştır. Bu tür karışıklıklara son yıllarda sıkça yaşanan sel ve deprem benzeri doğal afetler de eklenince, dayanıklı yapı yapma –kaliteli yapılaşma– sağlıklı kentleşme benzeri girişimler, yerel idareler tarafından çıkar yol olarak görüldüğünden, ülkemizin bir çok bölgesinde, dönüşüm projeleri uygulanmaya başlanmıştır. Kentin coğrafi ve beşeri özelliklerinin, sosyo-kültürel yapılanmasının, o kente özgü mimariyi oluşturduğu bilinse de; Bitlis, Kars, Gaziantep, Trabzon, Bayburt, Adana, Diyarbakır, Bursa, Ağrı, Edirne, Malatya, İstanbul, İzmir, Erzincan, Denizli, Erzurum, Ankara gibi birçok ilde, devlet eliyle “kentsel yenileme, kentsel gelişim ve dönüşüm projeleri” ile yapılan konutların hemen hepsi, birbirine çok benzer bir mimari yansıtmaktadır. Kentlerde yapılacak kalıcı yaşam alanları, günümüz konfor koşullarına karşılık verecek şekilde planlanırken, bu kapsamda hazırlanan projelerde, yerel mimari özellikleri yansıtan, yerel yapı malzemesinin kullanıldığı örneklerden yola çıkılması gerekliliği gözden kaçırılmış-

tır. Bu kapsamda Bitlis merkezinde yer alan geleneksel konutların mimari özelliklerinin aktarılması ve tespitlerle son 25 yılda kaydedilen değişimin birkez daha vurgulanmasıyla, bölgede yapılacak yeni planlama çalışmalarında dikkate alınması hedeflenmiştir.

KAPSAM

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 1985-1989 yıllarında Bitlis genelinde hazırlattığı doğal ve kültür varlıkları koruma envanterleri, 1993 yılı tarihli 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı, 1997 yılı tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı Planlama Raporu incelenmiştir. Alanda yapılan araştırma neticesinde Zeydan, Müştakbaba ve Atatürk Mahallelerinde yoğun olarak bulunan sivil mimarlık örneklerinin günümüzdeki durumlarının tespitleri yapılmış ve araştırma kapsamı üç bölge ile sınırlandırılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Mevcut envanter föyleri üzerinden karşılaştırmalar yapılarak, incelenen mahallelerdeki özgün mimari doku kayıpları, yapıların koruma ve kullanılma durumları tespit edilmiştir. Aynı zamanda mevcut plan çalışmalarında alınan kararların, bölgede karşılığı olan uygulama örnekleri araştırılmış, incelenmiş ve tespitler yapılmıştır. Yapılan tüm tespitler bulgular ve tartışma bölümlerinde ifade edilmiştir. Rakamsal sonuçlara ulaşmada, 1985 yılındaki tespit durumlarına ait fotoğraf bel-

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

geleri ile 2013 yılı tespitlerinin karşılaştırılması yöntem olarak belirlenmiştir.

ARAŞTIRMANIN KISITLARI

Envanter föylerinde yer alan koruma altındaki sivil mimarlık örnekleri yerinde incelendiğinde, bazı evlerin yıkıldığı veya yıkılmaya terkedildiği görülmüştür. Bazı konutların içine girip araştırma yapılamaması ve resim çekilememesi araştırmanın kısıtını oluşturmuştur. Ayrıca bu araştırma için gerekli olan belge ve haritaların temininin, çalışma takviminden daha önce sağlanamaması, araştırmanın kısıtlarından biridir.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bitlis'in merkezinde korunması ve gelecek nesillere korunarak aktarılması gereken, pek çok tarihi yapı bulunmaktadır. Bölgeye yönelik hazırlanacak, planlama, yenileme ve dönüşüm projelerinde ise bu tarihi dokunun korunması son derece önem taşımaktadır. Bu araştırmanın problemi, projelere temel teşkil edecek verilerden birisi olan tarihi yapılara ait envanter, belgeleme ve rölöve çalışmalarının ortaya konması ve örnek teşkil etmesidir.

ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİ

Bitlis il merkezinde yer alan sivil mimarlık örnekleri için Atatürk, Müştakbaba ve Zeydan mahalleri seçilerek, her biri ayrı bir alt problem olarak incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Zaman içerisinde bazı büyük kentlerimizde, yapılarımızın bir kısmının mühendislik hizmetinden yoksun olarak geliştikleri, imarlı, imarsız, ruhsatlı, ruhsatsız pek çok yapının, hatta mahallelerin olduğu bilinmektedir. Yaşanan depremler nedeniyle, son 15 yıldır ülkemizde “kentsel dönüşüm” girişimleri kapsamında üretilen yeni yapıların, depreme karşı güvenli olduğu ifade edilmektedir. Ancak dayanıklı yapılar inşa etmenin yanı sıra sağlıklı ve kültürel değerleri devam ettiren, yaşanabilir kentlerin oluşturulması hedef alınmalıdır. Kültürel değerlerin sürdürülebilirliği açısından, bölgede yaşanan halkın kendi yerinde yaşamaya devam etmesi ise son derece önemlidir. Yaşadığı yere olan aidiyet, aynı zamanda sahip olduğu tüm kültürel değer ve varlıkların da korunması anlamına geleceğinden, kentsel dönüşümün yapılacağı bölgelerde, özgün kültürel değerlerin planlamaya katılması kaçınılmaz olmalıdır. Bitlis ilinde çok nitelikli, özgün, korunması elzem ve gelecek nesillere aktarılması gerekli, pek çok sayıda kültür varlığı bulunmaktadır. Bu kültür varlıklarının ortaya konması ve farkında olunmasının sağlanması, yeni yapılacak plan çalışmalarında en belirleyici kriter olarak ele alınmasının gerekliliğinin vurgulanması, çalışmanın en temel hipotezidir.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

KURAMSAL ÇERÇEVE

Planlama Çalışmalarına Dayanak Sağlayan Yöre Envanteri

Tarihi bir çevrede yapılacak kentsel planlama çalışmalarının içermesi gereken pek çok ve hatta kimi zaman oldukça karmaşık nitelikte zorunlu unsurlar bulunsa da, en temel aşamalarından biri, mevcut tarihi alana dair kapsamlı ve multidisipliner bir araştırmanın gerçekleştirilmesi, araştırmalardan elde edilen bilgi birikimin derlenmesi ve envanterlenmesidir. Bölgeye ait tarihsel ve arkeolojik değerlerin sağlıklı bir dokümantasyonunun yapılması son derece önemli bir noktadır. Veri ve bulguların arşivlenmesi ve kayıtlara geçirilmesi aşaması ise koruma sürecinin en kritik noktalarından birini oluşturmaktadır. Koruma çalışmalarının sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesi için tarihi anıt ve alanlar, ulusal, yerel ve hatta küresel ölçeklerde arşivleme çalışmalarının gerekliliği, otoritelerce dile getirilmektedir (Knudson, 2001:360). Envanter çalışmasıyla sağlanan bilgi birikimiyle, korumaya yönelik stratejik yaklaşımlar belirlenmektedir. (Ahunbay, 2011:11). Acil müdahale gerektiren, tarihi, estetik, simgesel, teknik yönden değer taşıyan anıt ve alanlar, yöre envanterinin çıkartılmasında öncelikli sırada yer almaktadır. Tarihi çevrede yapılacak kentsel planlama çalışmalarında amaç; tarihi yerleşmenin yok olmasını önleyerek, kent, bölge ve ülke ölçeğinde fark edilir, rekabet edebilir ve

yaşayabilir olmasını sağlamak olmalıdır. İyi bir planlamanın yapılabilmesi, bu plana esas olacak kültür envanterinin varlığına bağlıdır (Listokin ve diğ., 1998: 432 ve Rypkema, 2008:12). Bu nedenle Oğuz ve Aksulu (2016) ile Sayan ve Öztürk'ün (2001), Bitlis geleneksel sivil mimarlık örneklerinin mimari özelliklerini tanımlayan çalışmaları, bölgenin kültür envanterini ortaya koymaktadır (Oğuz ve Aksulu, 2016), (Sayan ve Öztürk, 2001).

Bitlis Kenti Kimlik Bileşenleri: Doğal Çevre Bileşenleri

Ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Bitlis; Batman, Muş, Van ve Siirt illerine komşudur. Bir yerleşmenin coğrafi konumu, topoğrafik durumu, iklim, bitki örtüsü, fauna, jeolojik ve jeomorfolojik verileri, genel anlamda doğal çevre bileşenlerini oluşturur (Önem ve Kılınçaslan, 2005:116). Arazisinin %71'i dağlık olan Bitlis, deniz seviyesinden 1545 metre yükseklikte olup, karasal iklim özelliği bulunan ilde, kışları çok kar yağar ve soğuk geçer (Tuik, 2013:9). Bitlis ilindeki coğrafi ve fiziki veriler, yerleşme düzenini ve ulaşım sisteminin oluşmasında etkili olmuştur. Yüksek bölgelerde bulunan meşe ormanlarının dışında, hakim bitki örtüsü step ve bozkırdır (Tuik, 2013:9).

Diyarbakır-Muş karayolu, Bitlis'in tam ortasından geçerek, kenti adeta ikiye ayırır. Tek başlarına oldukça sade olmasına rağmen, ana

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarhar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

yoldan tepeye doğru oluşan topoğrafyaya oturtulmuş sivil mimarlık örnekleri ise bütüncül olarak bakıldığında, son derece etki-leyici bir kent imajı oluşturmaktadır. Müştakbaba, Zeydan ve İnönü kentsel sit bölgeleri tipik yamaç yerleşim özellikleri göstermektedir (şekil 1). Müştakbaba Mahallesi'nin dik eğimli kısımları, yoğun ve yer yer teras yerleşimi niteliğinde olduğundan, kent kimliğini tanımlayan silüeti oluşturmaktadır. Ancak bu bölgelerdeki dik yamaçlar nedeniyle, ulaşım ve diğer servislerin karşılanmasında önemli sorunlar bulunmaktadır. İl, su kaynakları açısından da zengindir. Sit alanları içinden Bitlis Çayı, Kömüs Çayı ve Hersan Çayı akmaktadır (Serdar ve Öztürk, 2004: 12). Bunlardan Kömüs ve Hersan Çayları doğal yataklarında akarken, Bitlis Çayı kent merkezi içerisinde kanal içine alınmıştır. Ancak kanalın her iki yanında yükselen konut ve iş yeri bloklarının pis su atıkları çaya verildiği için, kent içinde sıhhi olmayan olumsuz bir ortam mevcuttur.

Beşeri - Kültürel Bileşenler

Kentte yaşayan toplumun demografik ve kültürel yapısına ait özellikler, o yöre halkı tarafından sahip çıkılan ve hafızalarının şekil-

lenmesinde etkili olan kollektif bellek bütünüdür (Karadağ ve Koçman, 2007:7). Kentsel mekânların en önemli fonksiyonu, yapıların arasında bir sosyal yaşam meydana getirecek, insanların birbirleriyle iletişim kurup sosyalleşmesini sağlar ve böylece mekâna ve mekânı paylaşanlara ait ortak bir kimlik oluşturur (Erdönmez ve Akı, 2005:67). İçinde yaşanan kente ait nesnelerin zihinde oluşturduğu imaj, başka bir deyişle; o kentin imgesi olabilecek bu olgu, içinde yaşanan kente ait algılardan kaynaklanan bir intiba şeklindedir (Oğurlu, 2014:276 ve Kodal ve diğ., 2014:01-02). Bu çerçeveden bakıldığında, Bitlis'in en büyük kent imgesi, Büyük İskender döneminden (M.Ö. 330) kalan kalesidir. Kale, Bitlis'in içinden geçen iki derenin birleştiği noktada ve mevcutta var olan doğal kaya yükseltisini çevreler. Çevresi 2800 m. olan kale, 56 metre yüksekliği ile kentin birçok noktasından görülebilecek özelliğe sahiptir (şekil 2). Anıtsal bir görünüme sahip Bitlis Kalesi'ndeki kazı ve restorasyon çalışmaları günümüzde devam etmektedir. Kale'de, önceki medeniyetlerden kalan 1 han sarayı, 1 cami, çarşı, bedesten ve birkaç yüz evin bulunduğu bilinmektedir (Sönmez, 1997:3).

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarhar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Şekil 1. Müştakbaba Mahallesi Oluşturan Konut Dokusu (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

Bitlis'in güzel evleri seyahatnamelere bile konu olmuştur. 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan geniş coğrafyadaki yaşantıyla ilgili bilgi edinilebilecek bir kaynak olan Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Bitlis hakkında "... yukarı iç kalede ve aşağı kalesi varoşu içinde 17 mahallede ve yazılan 17 derenin kenarında tepeler üzerinde Bitlis şehrinde toplam 5 bin adet güzel hane vardır ve hepsi amber kokulu toprak ile örtülü mamur evlerdir. Ama bir kısmı birbirine dayanmış evlerdir. Zira genel-

likle yüksek havadar zemine kurulmuş güzel evlerdir..." açıklamalarında bulunur (Çelebi, 2006:55).

Yarbay J.Shiel 1836'da doğuya yaptığı seyahat esnasında uğradığı Bitlis'e ilişkin verdiği bilgiler arasında: "...Bitlis şehri çok dikkat çekici bir görünüşe sahip ... evler kare blok halinde kesilmiş kırmızı taştan yapılmış ve cadde üzeri pencerelerle iki katlı genel bir yapılaşma var... Bitlis, dört kervansaray, üç büyük, oniki küçük camisi, üç hamamı, sekiz Ermeni kilisesi ve bir Nestriyani (uzun

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

minareli büyük cami) ile huzur veren bir dokudadır...” tanımlamaları yer alır (Shiel, 1838:72).

Sosyal Yapı

Kentin özellikle Müşkababa, Zeydan, İnönü ve Atatürk gibi eski mahallelerinde, sosyal tabakalaşmaya dayalı mekansal farklılaşmalar görülebilmektedir. Topoğrafyaya bağlı olarak gelişen dar sokaklar, kentsel servislerin ulaşmasına engel olmaktadır. Sokak kaplamalarının bazı yerlerde toprak olarak kalması, yağmurun arkasında çamurlu alanların oluşması, altyapı yetersizliği, çeşitli nedenlerle yapı sa-

hiplerinin geleneksel konutlarını terk etmeleri, sahipsiz bırakmaları, bölgede kiracı sayısının yüksek oluşu, sosyal dokuda az gelişmişlik gibi göstergeler kentte bazı mahallelerin çöküntü bölgesi olmasına neden olmaktadır. Kentsel sit alanlarına kırsal bölgelerden gelen ailelerin yerleştiği gözlenmiştir. Bu nedenle sit bölgelerinin mülkiyet ve sosyal yapısında sürekli bir değişim söz konusudur. Kent merkezinde yer alan üst ve orta sosyal gruplar, merkeze göre sosyal donatı imkanları daha fazla olan Taş ve Hüsrevpaşa gibi bölgelerde yaşamayı tercih etmektedir.

Şekil 2. Bitlis Kale ve Çevresi ile Arka Yamaçta Bulunan Kent Mimari Dokusu (Kaynak: Anonim, Tarihsiz)

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Bitlis Sit Alanları

Bitlis merkez ilçesinin yerleşimi, şehrin ortasında Bitlis ve Kömüs çaylarının birleştiği alanın, her iki yanındaki yamaçlarda şekillenmiştir. Bitlis Kale ve çevresi 1. derece arkeolojik sit alanıdır (Sönmez, 1997:3). Merkezin (Bitlis ve Kömüs çaylarının) batısında, Zeydan ve Müştakbaba mahallelerini oluşturan sırt ve yamaçlardaki geleneksel kentsel doku ile merkezin doğusundaki İnönü Mahallesi'ndeki geleneksel mimari doku, kentsel sitin bölgelerindendir. Bu bölgelerin yanısıra, kuzeyde Bitlis Çayı'nın doğusunda, Gazibey mahallesinde küçük bir konut dokusu ile yine kuzeyde Taş Mahallesi'nde, Gökmeşan Medresesi ve çevresi kentsel sit alanı olarak tescil edilmiştir. Merkezden kuzeye açılan Kömüs Vadisi ile güneyde Hersan Çayı Vadisi hem doğal nitelikleri ve bitki örtüsü hem de konut ve tarımın birlikte oluşturduğu bir doku olma özelliği nedeniyle 3. Derece sit alanı olarak tescil edilmiştir (Sönmez, 1997:3). Ancak bölgenin özgün mimari özelliklerini yansıtan pek çok geleneksel taş mimarinin yine toplu halde yer aldığı Atatürk Mahallesi sit alanı olarak belirlenmemiştir (şekil 3).

BULGULAR

İnsan Eliyle Oluşturulmuş Fiziki Çevre Bileşenleri: Yerel Mimari Doku

İklimin soğuk olması nedeniyle balkon yada cumbanın uygulanmadığı Bitlis evlerinin topografyaya yerleşiminde, tabiatı koruyarak, onunla iç içe bir mimari yaratıldığı göze çarpar. Eğim, kaya zemin, dere kenarı ve güneş yönü gibi doğal verilere uyum sağlayarak yapılan yerleşimde, manzaraya yönelim esas alınsa da, komşunun mahremiyeti ve onun güneş ve manzarasını kesmeme ilkesinin uygulandığı açıkça görülmektedir. Planlamada arsaların fazla eğimli oluşunun etkisi büyüktür. Konutların yerleşimi topografyanın el verdiği ölçüde, eğimlere bağlı kalınarak doğal bir süreçte gerçekleşmiştir. Bu nedenle dik yamaçlara yerleşen konutların içinde yer aldığı parseller, organik bir doku sergiler. Çoğunlukla iki katlı olarak tasarlanan evlerin arasında çok nadir de olsa 3 katlı olanlarına da rastlanır. Genellikle çatıları toprak düz dam ile örtülü evlerin hemen hepsinin bahçesi bulunur.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Şekil 3. Bitlis Merkez Kentsel Sit Alanları (Kaynak: Bitlis (Merkez) Koruma Amaçlı İmar Planı Planlama Raporu, 1997)

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Yöre mimarisini oluşturan evlerin iç düzeninde, zemin katlarda odunluk, ahır, mutfak; üst katlarda ise odalar, sofa, banyo/hamam gibi yapı birimleri bulunur. Örneğin 138 ada 3 nolu parselde yer alan yapı, Haremlik-Selamlık esasına göre planlanmış olup, evin kat sayısı bazı bölümlerde tek, bazılarında ise iki veya üç kat şeklindedir (şekil 4). İki-üç katlı olan kısımlarda tavanı tonozlu “akıt” adı verilen zemin katlar; ahır, kiler ve depo işlevi gören mekanlara ayrılmıştır. Ayrı ayrı kapıları bulunan haremlik ve selamlık bölümlerinin girişleri birbirinden uzakta tutulmuştur. Tamamına dört ayrı kapıdan girilen yapının haremlik kısmı; odaları, sofası ve hizmet birimleri ile başlı başına bir ev büyüklüğündedir.

Haremlik kısmına kuzeyde, zemini taş döşemeli dar bir avlu takip edilerek üzeri yivli kabaralı çiviler ve tokmak çekecek tertibatına sahip ahşap bir kapı ile girilmektedir. Girişte ocaklı bir sofa vardır ve batısında sofaya açılan iki oda yer almaktadır. Sofanın kuzey batısında ise bir ara mekan ile buraya açılan tek oda ve hamam bölümleri bulunmaktadır. Sofanın güneybatı ucunda aralarında bir musedıra ile bölünmüş iki oda mevcuttur. Bunlardan soldaki (güney) kapıdan girilen mekanın evin baş odası olduğu zengin süslemelerinden anlaşılmaktadır. Baş odanın yanındaki diğer oda, daha küçük ölçülerdedir. Yapı düz toprak damla örtülüdür.

Şekil 4. 138 ada, 3 Parselde Bulunan Sivil Mimarlık Örneği, Haremlik-Selamlık Bölümlerine Sahiptir. Parseldeki Yapı, 1985’deki Tespitlerde Kullanılıyorken (Sol Şekil) (Kaynak: Bitlis Bel. Arşivi), 2013 Yılı Tespitlerinde Terk Edildiği ve bir Kısımının da Yıkık Olduğu Görülmektedir (Sağ Şekil) (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

Sokak – yapı ilişkisi incelendiğinde, mahalle dokusunu oluşturan taş evlerin genellikle sokaka cephe veren bir düzende ve eğime dik

yerleştirildikleri, dolayısıyla sokak yaşantısı ile doğrudan ilişkide olduğu görülür. Hemen hepsinin arka bahçeleri olan evler, eğime

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

dik konumlandıklarından, bir cepheden tek, diğer cepheden 2 katlıdır. (Oğuz ve Aksulu, 2016:69). Dış cepheleri genellikle düz (çıkıntısız) tasarlanmış evler, dış dünyaya pek çok pencere ile açılır. Düz atkılı yada kemerli pencereler, çoğunlukla ikiz yada üçüz pencereler halinde birer dizi oluşturur ve her iki katta da cepheyi biçimlendiren esas yapı

ögesidir. Bölgedeki konutlarda, en sık rastlanan pencere ölçüleri 90x135 - 95x175 cm.dir. Pencereler genellikle çift kanatlı ahşap doğramadır ve sokağa yakın olanların birçoğunda demir parmaklık görülür (şekil 5). Pencere kemerlerinin üzerinde görülen gülbezek motifleri, cephede uygulanan bezeme öğelerindendir.

Şekil 5. 44 ada 37 Parselde (Atatürk Mah.) Bulunan Kargir Yapının Cephesinde Görülen Üçüz Pencereler (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Şekil 6. Bölgedeki Özgün Sivil Mimarlık Örneklerinden Biri Olan 499 Ada 2 Parseldeki Yapının İki Girişi Bulunmaktadır (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

Bölgedeki özgün sivil mimarlık örneklerinden bir başkası olan 499 ada 2 parseldeki yapının düzgün kesme taşla inşaa edildiği görülmektedir (şekil 6). Topoğrafyadaki eğimden dolayı, iki katlı yapının, zemin katı bodrum görevi görür ve hayvan barınağı olarak kullanılmaktadır. Yapının ev haklı tarafından kullanılan esas kata girişi üst kottan (güney cephe) sağlanmaktadır. Zemin kat ve esas kat duvar örgüsünde işçilik olarak ayrımın yapıldığı çok net olarak seçilebilmektedir. Aynı zamanda yapının kat ayrımı ahşap hatilla sağ-

lanmıştır. Yapının avluya bakan kuzey cephesinde kemerlerle birbirine bağlanan üçüz pencereler bulunur. Pencerelerin üzerinde basık ve dışarıya çıkık taş kemer mevcuttur. Bu üçlü düzenin ortasında yer alan pencerenin kemerinde, çiçek motifi işlidir. Pencerelerin ahşap doğramaları özgün olup, her birinin önünde demir şebeke bulunmaktadır.

Yöredeki ocaklardan elde edilen kesme kahverengi-kızıl taş, Bitlis evlerinin temel yapı malzemesidir (şekil 7). Düzgün kesme taş ve itinalı işçilik gösteren konut mimarisinde yığ-

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

ma yapım sistemi uygulanmıştır. Dış cephelerde kesme taş derzlerinin oluşturduğu doku yapı cephelerinde büyük bir ahenk oluşturur. Çetin geçen kış şartlarına karşı dayanıklı olabilmeleri için, ana beden duvarları genellikle 85-100 cm arasındadır. İç mekan ara bölücü duvarlarda ise genellikle 30 cm kalınlık uygulandığı görülür. Dış cephelerde düzgün derz hizalarının görüldüğü çıplak taş örgü varken, konutların iç mekanları sıvalıdır. Ahşap malzeme ise taş duvarlardaki hatıl, toprak damı taşıyan kirişler, kapı-pencere lentoları, kapı doğrama ve kanatları, pencere aksamı ve iç mekanda dolap benzeri iç donanımlarda kullanılmıştır.

Sit ve Çevresindeki Koruma-Uygulama Örnekleri

1/5000 ölçekli Bitlis (Merkez) Nazım İmar Planı ile Bitlis'deki, I. derece arkeolojik sit alan sınırı, III. derece doğal sit alan sınırı ve Kentsel Sit alan sınırı belirlenmiştir (Sönmez, 1993). Bu bölgeler çevresindeki yüksek ve orta yoğunluktaki konut alanları plan üzerinde tanımlanmış olup, 1/1000 öl-

çekli Uygulama İmar Planı onanmadan inşaat uygulamasının yapılmayacağı maddesi bulunmaktadır. Uygulama İmar Planında, “A” ile lejandlandırılan Bitlis Kale ve çevresi I. derece arkeolojik alan, “K” ile lejandlandırılan İnönü ve Zeydan gibi bölgelerin ise, Kentsel Sit alanı olarak tanımlandığı görülmektedir. Ancak arkeolojik alan ile kentsel sit alanı arasında kalan bölge, tampon bölge olması gerekirken, “MİA” yani merkezi iş alanı olarak belirlenmiştir (şekil 8). Bu durumda MİA alanında yüksek ve yoğun yapılaşmanın önüne geçilememiş ve merkezde, geleneksel dokuya uyumsuz yüksek yapılaşmalar ortaya çıkmıştır. Bitlis Kalesi ve çevresindeki çarşı bölgesinde daha çok konaklama ve kurum yapıları, yüksek yapı yoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu durumda birbirinden kopuk sit alanlarının arasında kalan bölgede çarpışık yapılaşma örnekleri, bölgenin mimari bütünlüğünde bozulmalara neden olmuştur. 1993’de, Bitlis Merkez Yerleşik ve Gelişme Alanları haritasında tanımlandığı gibi kalınmamış, orta yoğunlukta konut alanı kapasitesinin üzerine çıkmıştır.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Şekil 7. 468 ada 18 Parseldeki Yapı İsa ve Abdülkerim Kalkan Ailesine Aittir (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

Şekil 8. 1/5000 Uygulama İmar Planında Bitlis Kale ve Çevresinin Bulunduğu Alan (A) 1. Derece Arkeolojik Alan Olarak Tespit Edilmiş Olup, Merkez Bölge MİA (Merkezi İş Alanı) Olarak Belirlenmiştir (Kaynak:1/5000 Ölçekli Uygulama İmar Planı, 1993)

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Kentsel sit alanında özgün yapıların üzerine yapılan ek katlar, çatı arası gibi uygun olmayan ekler olsa da MİA alanındaki kadar yükselmemiştir. Arkeolojik alan olarak tanımlanan bölgenin sokak mesafesi kadar karşısında yer alan MİA bölgesinde yapılan çok katlı yapı kütleleri oldukça uygunsuz kent bileşeni durumundadır. MİA’da inşa edilen 4-5 ve üzeri katlı yapılar, hem mimari biçimleri hem de gabarileri bakımından arkeolojik ve kentsel sit alanı arasında kabul edilebilecek bir kütleye sahip değildir. MİA’yı oluşturan yapıların, zemin kat cephe bölümlenmeleri, üst kat cephe düzenini oluşturan pencere adet ve biçimleri, cephe yüzeyinde kullanılan malzemeler yada çatı örtüsünü oluşturan form ve malzemeler açısından ele alındığında, kentsel sit alanına uyumlu olmayan niteliklere sahip oldukları görülmektedir (şekil 9). Yıllar içerisinde kentin merkezindeki iş alanı baskısının artarak çoğaldığı görülmektedir. Bu durumun örneklerinden biri de, köprü yanlarına yapı-

lan betonarme binalardır (şekil 10). Kentte uygunsuz olarak çoğalan yeni iş alanları, mimari kimlikte bozulma ve yozlaşmayı da beraberinde getirmiştir.

Benzer bir şekilde, Bitlis Koruma Amaçlı İmar Planı Planlama Raporunda “korunacak sokak” olarak tanımlanan ve bölgelere ait kentsel tasarım projelerinin bütün olarak yapıp koruma kurulunca uygun görülmeden uygulamaya geçilemeyeceğine ilişkin B.1. “Sit alanlarında uygulanacak genel hükümler” maddesi yer almasına rağmen, bölgede bu karar dikkate alınmadan yapılan uygulamalar gözlenmiştir. Bölgede yapılan genel gözlem ve araştırmalara istinaden, taş sokak dokusu olması muhtemel sokakların, basamaklı sokaklar haline getirildiği görülmüştür (şekil 11). Bölge kullanıcılarının, yürüme, yük ve eşya taşıma (eşek ile) açısından kullanışlı olmadığı ve basamaklı sokakların yaşamlarını olumsuz etkilediği görüşüne varılmıştır.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Şekil 9. Kentsel Sit Alanı ile MİA, Merkezi İş Alanı Arasındaki Sınır ve Farklılaşan Yapı Tür ve Kontrolsüz Gabarileri (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

Şekil 10. Kömür Çayı Üzerinde Kurulu Alemdar Köprüsü, Tek Gözlüdür. Köprü'nün Yoğun Araç Trafığına Ek Olarak, Köprüye Bitişik Konumlanmış Betonarme Yapılar da Köprü'nün ve Bölgenin Özgün Mimarisine Pek Çok Açından Zarar Vermektedir (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

Şekil 11. Bölgede Özgün Taş Kaplaması Bulunan Sokak Dokusu Örneği (Sol Şekil) ile Yeni Yapılan Basamaklı Sokak Örneği (Sağ Şekil) (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

TARTIŞMA

Yapıları oluşturan mekansal ögeler ile yerleşmeyi oluşturan yapıların bir araya gelme biçimleri, kent kimliğinin oluşmasında etkilidir. Sit alanı olarak tanımlanan bölgelerde kent kimliğinin korunmaya çalışıldığı ancak sit ilan edilmemiş bölgelerdeki geleneksel dokunun zaman içerisinde hızla yok olduğu bilinen bir gerçektir. Bu çalışmaya konu olan iki farklı araştırma alanı belirlenmiştir. Birincisi, kentsel sit alanı olan Zeydan ve Müştakbaba Mahalleleri, ikincisi ise yine bu mahalleler kadar korunması gerekli mimari dokuya sahip ancak plan ile sit ilan edilmemiş Atatürk mahallesi'dir. 1985-89 yıllarına ait envanter föylerinden

yola çıkılarak, üzerinde çalışılan tescilli yapılar şekil 12'de ifade edilmiştir (şekil 12). Bitlis kent kimliğini oluşturan bu mahallelerdeki bazı yapıların yıkıldığı, terk edilerek kullanılmadığı yada özgün mimari dokusuna zarar veren ek uygulamaların yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışma alanında bulunan konut yapılarının, yıpranmışlığının yanı sıra, modern yaşam anlayışı Bitlis sivil mimarlık örneklerini de hızla değişim ve yok oluşa doğru götürmektedir. Apartman tarzı modern yapılar, özellikle eski kent dokusunu tehdit etmektedir. Günlük yaşamın getirdiği modern konfor koşulları, konutu bireysel kullanmaya karşı oluşan talep, Bitlis'de yaşam kültürünün de kaybolduğu

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

sinyallerini vermektedir. Hazırlanan planlar özgün mimari kimliğin bozulmasını hızlandır-
ile de kontrol edilemeyen yapılaşma koşulları, maktadır.

Şekil 12. Araştırmaya Konu Olan Tescilli Yapıların Şehirdeki Konumları (Kaynak: Şekil Yazarlar Tarafından Üretilmiştir, 2013)

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Yaşanan önemli depremlere de bağlı olarak, ortaya çıkan ve devlet eliyle konut yapım hamleleri, mevcut kentsel dokuda, beklen-medik ekonomik, sosyal ve psikolojik çöküş-lerin oluşmasına aracı olmaktadır. Örneğin 1924 Erzurum, 1939 Erzincan, 1944 Bolu, 1966 Muş, 1970 Kütahya, 1983 Erzurum, 1992 Erzincan, 1999 Kocaeli-Gölcük, 1999 Düzce, 2003 Bingöl, 2011 Van gibi sayıla-bilecek daha pek çok depremde kaybedilen canlar asla geri gelmeyecektir. Aynı şekilde insan canından sonra yerine konulması nere-deyşe imkansız olan ikincil en önemli değer

ise yok olan kültürel mirasımızdır. Benzer bir şekilde, gelişen teknoloji ile birlikte bina üretim metotlarındaki değişim, yeni mülkiyet profiline oluşmasına yol açarak, kent kimli-ğinin genellikle olumsuz yönde gelişmesine neden olmaktadır (Krier, 1990: 218). Bitlis merkezinde yapılan tespitler esnasında, gele-neksel yapılarda oturan mülk sahibi profiline kiracılara göre daha az sayıda olduğu gözlen-miştir. Bu tespit çalışmalarından 2 araştırma bölgesini de kapsayan bazı rakamsal sonuçla-ra ulaşmak mümkün olabilmiştir.

Tablo1. 2013 Yılı Tespitlerine Göre 70 Adet Tescilli (Geleneksel Sivil Mimarlık Örneği) Yapının Koruma Durumu²

Koruma durumu	Adet (Zeydan ve Müştakbaba mah.)	Adet (Atatürk mah.)
Esaslı onarım gerektiren yapılar	10	18
Basit onarım gerektiren yapılar	12	10
Özgün mimarisini koruyan, onarım gerektirmeyen yapılar	8	2
Yıkık durumda bulunan yapılar	1	4
Restorasyon geçirmiş yapılar	1	4

² Tablo 1'deki ifadeler, TC Kültür ve Turizm Bak. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Kor. Yüksek Kurulu 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı ilke kararına göre tanımlanmıştır.

Envanter güncellenmesi yapılan 70 adet ge-leneksel sivil mimarlık yapı örneğinin, göz-lemsel metod ile koruma durumu açısından değerlendirmesi yapıldığında, toplamda 28 adetinin ağır onarıma ihtiyacı olduğu, 22 adetinin hafif onarım gerektirdiği, 5 adeti-nin ise yıkık olduğu görülmektedir (tablo 1).

Bu durum, korunması gerekli 70 adet ge-leneksel sivil mimarlık örneği yapının, yüzde kırkının esaslı onarıma ihtiyacı olduğu, diğer yüzde otuzunun ise basit onarım gerektirdi-ği sonucunu ortaya koymuştur. Esaslı onarım gerektiren yapı kriteri, rölövesine dayanan restitüsyon ve/veya restorasyon projeleri ile

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

diğer ilgili belgelerin içerikleri ve ölçekleri koruma kurulunca belirlenen ve müdahale ihtiyaç duyma, durumlarına göre belirlenmiştir. Basit onarım gerektiren yapılar ise, ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş vb. çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerinin, özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak, özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi durumuna göre tanımlanmıştır.

Yıkık ve restorasyon geçirmiş yada onarım gerektiren yapıların, sit alanı olarak belirlenmemiş Atatürk mahallesinde daha fazla olduğu belirlenmiştir. Özgün mimarisini koruyan

yapı sayısı ise Atatürk mahallesinde sit alanı olarak belirlenen Zeydan ve Müştakbaba mahallelerine göre daha az sayıdadır. Bu rakamsal verilere göre, bölgede incelenen yapılardan, yüzde yetmişi için acil önlem alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Aynı şekilde bu yapıların kullanım durumları da belirlenmiştir. İncelenen tescilli geleneksel sivil mimarlık örneği yapıların toplamda 31 adetinin boş ve kullanılmadığı tespit edilmiştir (tablo 2). Sahipsiz kalan yada terk edilen yapılarda hızla köhneleşme ve eskime olacağı düşünülmekte ve ilgililerin hızla konuya çözüm üretmesi gerekliliği bulunmaktadır.

Tablo 2. 2013 Yılı Tespitlerine Göre 70 Adet Tescilli (Geleneksel Sivil Mimarlık Örneği) Yapının Kullanım Durumu

Kullanım durum	Adet (Zeydan ve Müştakbaba mah.)	Adet (Atatürk mah.)
Kullanılan yapılar	18	21
Boş yapılar	9	22

Kullanılmaya devam eden yapıların bir çoğunda, ailenin en yaşlı bireylerinin yaşama-ya devam ettiği ve yapıya gereken bakımı yapmakta zorlandığı gözlenmiştir. Günümüz koşullarında gereken konforu sağlamayan konutlar ise sahipleri tarafından düşük gelirli kiraya verildiğinden, yapılara gereken bakım yapılmamaktadır. Bitlis merkezinin kültürel miras değerlerini oluşturan, bu sivil mimarlık örneklerinin mülkiyet profilinde oluşan farklılaşma, zaman ziçerisinde mekansal de-

ğişimlere neden olduğundan, kent kimliğinin olumsuz yönde gelişmesi sonucunu doğurmaktadır. Bölgedeki terk edilen geleneksel yapılarda en çok rastlanan bozulmalar, çatılarda çökme ve ara kat döşemelerindeki yıkılmalarıdır. Örneğin, Bitlis merkezde yer alan yapı adalarındaki geleneksel sivil mimarlık örnekleri yapıların, 1985 tespitlerinde ayakta olduğu, ancak 2013 yılı tespitlerinde ise yıkıldığı ve kullanılamaz duruma geldiği görülmektedir (şekil 13, 14). Boş yapıların hemen

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

hepsinin pencere camlarının kırık olması, yapıyı dış hava koşullarına karşı zayıf bırakmıştır. Çatı ve pencerelerden içeriye giren su ve nem, cephelerde tuzlanma, bitkilenme, cephe taşlarında ufalanma, derzlerde boşalma ve ayrışmalara neden olmaktadır. Kentsel sit ilan edilmemiş Atatürk mahallesindeki bazı örneklerde, geleneksel mimari dokunun varlığı görülebilmekle birlikte, üzerine yapılan

ek betonarme katlar nedeniyle, mimari kimlikte bozulmalar görülmektedir (şekil 15). Yine aynı mahallede kontrol ve denetimlerin tam sağlanamadığı restorasyon uygulamaları dikkati çekmektedir (şekil 16). Bu tür hasar ve kayıpların önlemleri planlama politikaları ile azaltılabileceğinden, kentin mimari kimliği korunarak projelendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Şekil 13. Müştakbaba Mah. 470 ada 3-4 Parseldeki Yapının 1985'deki Tespitlerde Ayakta İken (Sol Şekil) (Kaynak: Bitlis Bel. Arşivi), 2013 Yılı Tespitlerinde Esas Katının Yıkıldığı Görülmektedir (Sağ Şekil) (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Şekil 14. Atatürk Mah. 7 Ada 13 Parseldeki Yapının 1985'deki Tespitlerde Ayakta İken (Sol Şekil) (kaynak: Bitlis Bel. Arşivi), 2013 Yılı Tespitlerinde Yıkıldığı Görülmektedir (Sağ Şekil) (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

Şekil 15. Atatürk Mah. 50 Ada 7 Parselde Özgün Mimarinin Üzerine Eklenen Betonarme Kat (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

Şekil 16. Atatürk Mah. 50 Ada 7 Parselde Parseldeki Yapının 1985'deki Tespitlerde Özgün Kimliğini Korurken (Sol Şekil) (Kaynak: Bitlis Bel. Arşivi), 2013 Yılı Tespitlerinde Restorasyon Geçirdiği Görülmektedir (Sağ Şekil) (Kaynak: Yazar Arşivi, 2013)

SONUÇ

Bitlis deresi boyunca ve vadinin her iki tarafında yer alan yüksek düzlükler üstüne kurulu olan kent merkezi, yerleşilebilir her noktaya doğru gelişimini sürdürmüştür. Sırtlarda ve vadi içlerinde uzayan akslar boyunca gelişen kent toprakları doyma noktasına geldiğinden, Bitlis – Muş karayolu boyunca yerleşime uygun düzlüklerin bulunduğu alanlarda yeni yapılaşmalar mevcuttur. Bu hat boyunca eğitim kurumları ile resmi kurumların yer seçmesi, kentin kuzey yönde gelişimini hızlandırmıştır. Çevre düzeni planında da kentin ihtiyaç duyduğu gelişme alanlarının, Bitlis – Muş karayolundan Tatvan'a uzanan aks üzerinde Güroymak yolu ayrımına kadar olan alanda, üniversite ile organize sanayi bölgesi çevresinde önerildiği görülmektedir (ÇED: 20).

Bitlis ilinde yapılacak yenileme ve dönüşüm benzeri projelerde, Bitlis'in sahip olduğu engebeli arazi yapısı dikkate alınarak, tasarım amacına uygun kütle ve yapılanma düzeni getirilmelidir. Kamusal açık alan düzenlemeleri ile araç trafik yönlendirilmesi, açık/kapalı otopark yerleri ve yaya dolaşım ilişkilerini kuran projelerde yine topoğrafya temel alınarak projelendirmeler yapılmalıdır. Açık ve yeşil alanların ilişkisi, sivil mimarlık örneklerini ön plana çıkaran tasarımlar ile ele alınmalıdır. Kent merkezindeki tarihi çevre, kültürel ve doğal miras, sosyal, kültürel ve ekonomik yapı, teknik altyapı, sosyal donatı, yapı-bahçe ve sokak dokusu, mülkiyet yapısı, ulaşım, dolaşım sistemi, ilişkin gerekli etütler yaptırıldıktan sonra, kent bütünü ile ilişkilendirilerek planlama ve projelendirmeler

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

yapılmalıdır. Bünyesinde birçok zenginliği barındıran Bitlis’de, il bütününü kapsayan ve farklı çalışmalara da hizmet edecek envanter çalışmaları yapılmalıdır. Bölge genelinde tarihi eserlere yönelik rölöve ve belgeleme çalışmaları tamamlanmalıdır. Yapı – sokak - yerel doku ilişkisi, yöreye özgü fiziksel verilerin kullanılmasıyla daha vurgulu hale getirilmelidir (Semerci ve Uğur, 2017: 239). Bitlis Kentsel tasarım projelerinde, kentin imge, anlam ve kimlik özelliklerini ifade eden, yöreyi kısmi değil bütüncül ele alan tasarım ve ilkeler gözetilmelidir.

Bitlis’in mekansal kimliği doğa ile uyumlu ve onunla bütünleşmiş bir yapı sergilemektedir. Kente mimari kimliği kazandıran çeşitli dönemlerden kalan camiler, köprüler, çeşmeler ve organik dokuyu temsil eden sivil mimarlık eserleridir. Yamaçlara doğru dağınık biçimde konumlanmış konut alanları içindeki yoğun yeşil doku, merkeze doğru giderek seyrekleşmekte ve kaybolmaktadır. Taş mimariye ait özgün örneklerin yer aldığı Bitlis sit alanlarında, sivil mimarlık örneği konutlarda günümüz yaşam koşullarına uygun düzenlemelerin yapılamayışı, konutların hem çevresel hem de yapısal açıdan eskimesine sebep olmuştur.

Bitlis sosyal yapı özellikleri açısından incelendiğinde, geleneksel mimari yapının daha çok merkez ve çevresinde toplandığı, ancak alanın merkez olması nedeniyle modern iş

ilişkilerinin de burada yoğunlaştığı bir sosyal yapıya sahiptir. Kente gelenler, çoğunlukla yakın kırsal bölgelerden göç etmektedir. Bu tür sosyal bir tabakada, kültürel ve tarihi birikimin olduğu kadar ekonomik mekanizmaların da etkileri görülmektedir. Son yıllarda sit alanlarındaki konutların bakımlarındaki zorluklar ve günümüz ihtiyacı olan konfor şartlarına cevap veremeyişi, sosyal dönüşümde rol oynamıştır. Kentsel sit alanlarında görülen genel bir oluşum, Bitlis için de geçerli olmuş ve Bitlis sit alanları, kırsal bölgelerden gelenlerin yerleştiği bir bölge durumuna düşmüştür. Bu nedenle sit alanlarının mülkiyet ve sosyal yapısında sürekli bir değişim gözlenmektedir. Özellikle Müştakbaba - Zeydan mahallesi kentsel sit alanında, merkezi iş alanına yakınlığı nedeniyle, özellikle Bitlis Çayının üzerinde gelişen plansız ve kontrolsüz yüksek yapılaşma, merkezin tarihi ve kültürel kimliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu hızlı değişim ve dönüşümün önüne geçilebilmesi için, Bitlis Belediye Meclisi’nin, 03.01.2018 tarihinde oybirliği ile alınan kararı gereği, Bitlis İlinde Koruma Amaçlı İmar Planı değişikliği yapılması için Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını ve Müzeler Genel Müdürlüğüne yetki verilmiştir.³ Değişikliği yapılacak yeni Koruma Amaçlı İmar Planın-

³ <https://www.bitlis.bel.tr/meclis-kararlari/2017-ocak-ayi-meclis-kararlari>; erişim tarihi: 15.01.2018.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarhar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

da, 1. Derece Arkeolojik alana bitişik MİA kararının kaldırılarak, arkeolojik alanı bas-kılamayacak, alanda koruma-onarım-resto-rasyon talepleri yaratacak, tarihi kentsel odak noktalarının ortaya çıkartılacağı, az katlı ve mevcut geleneksel mimari dokuya uyum-lu yeni yapılanma koşullarının getirilmesi, Bitlis'in kent kimliğinin sürdürülebilir olması açısından gereklidir. Mevcut MİA içerisinde yer alan ve gabari olarak bölgede aykırı duran yapıların ayıklanması, tarihi çevreyi tehdit ve tahrip eden imalat ve işyerlerinin alandan uzaklaştırılması doğru olacaktır. Yerleşmenin kimliğine ve sorunlarına göre ilke kararları oluşturulmalıdır. Bölge, orta ve uzun vade-li hedefler ışığında hazırlanmış, gerçekçi ve uygulanabilir nitelikte bir plan ile sahip oldu-ğu kültür envanterine sahip çıkarak, kentsel kimliğini koruyabilecek ve sürdürebilecektir (Göksu, 2005: 96).

Önceki planlarda kentsel sit ilan edilmemiş, tek yapı bazında tescillenmiş Atatürk mahal-lesinin, oldukça yüksek sayıda korunması ge-rekli geleneksel sivil mimarlık örneği yapıyı barındırdığı tespit edildiğinden, yeni yapı-lacak planda bu mahallenin de sit alanı ilan edilmesi gereklidir.

Alanda 70 adet yapı üzerinde yapılan tespit-lerde, neredeyse yarısının (31 adet) günümüz-de kullanılmadığı tespit edilmiştir. Geçmişten bizlere ulaşan mimari mirasın, ellenmeden-dokunulmadan geleceğe aktarılma kısıtlılı-

ğının gerçekçi olup-olmadığı tartışılmalıdır. Bu yapıların, günümüz ihtiyaçları göz önüne alınarak, koruma-kullanma dengelerinin ku-rulması ve çok yönlü faydalarından toplumun yararlandırılması sağlanmalıdır.

Terk edilmiş geleneksel mimarinin, aslında kent yaşamında birçok işlevi üstlenebilecek potansiyel değerler olduğu topluma anlatıl-ırsa, toplumun sahiplilik ve koruma bilinci güçlenecektir. Hazırlanacak yeni plan ile kentsel sit alanlarında geleneksel doku ile geleneksele saygılı çağdaş dokunun birlik-te yaratacağı uyum, topluma gösterilmelidir. Ancak toplum tarafından sahiplenilen mimari değerlerimiz olduğu sürece, bu mirasın doğal olarak geleceğe ulaşması mümkün olacaktır.

TEŞEKKÜR

Bitlis'de yapılan çalışmayı destekleyen ve öğretim üyelerine alanda çalışmalarına izin veren, İstanbul Aydın Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof.Dr. T. Nejat Aral'a, fotoğraflama ve alan çalışması esnasında, bizlere destek olan alan öğrencilerimiz; Arif Akdoğan, Cansu Bayram, Fırat Yuca, Savaş Durdu, Servet Sarıboğa, Songül Durgun ve Zeynep Akyıldız'a katkıları için teşekkürleri-mizi sunarız.

Öğrenci ve öğretim üyelerinin konaklama, yeme-içme ve Bitlis içindeki ulaşimleri kap-samında maddi ve manevi desteğini esirge-

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

meyen Bitlis yerel yönetimlerine saygılarımı-
zı sunarız.

KAYNAKÇA

AHUNBAY, Z., (2011). İstanbul’da Kentsel
Mimari, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.,
ISBN 6053991991

ANONİM, TARİHSİZ, Egeplan Planlama
Ltd.Şti., Muş-Bitlis-Van Planlama Böl-
gesi 1/100.000 ölçekli ÇEVRE DÜZENİ
PLANI Plan açıklama raporu, T.C. Çevre
ve Orman Bakanlığı Çevresel Etki De-
ğerlendirmesi ve Planlama Genel Müdür-
lüğü, Ankara, ss.20

ANONİM, (2010). Bitlis Kültür Odaklı Yol
Haritası, Bitlis Belediyesi ve Çekül Vak-
fı, ss.26

ANONİM, (2010). Bitlis Kentsel tasarım
Fikir Projeleri, Bitlis Eğitim ve Tanıtma
Vakfı

BORDEN, I., (2001). “Thick edge: archi-
tectural boundaries in the postmodern
metropolis”, InterSections: Architectural
History and Critical Theory, Routledge,
London, ss:221-246

ÇELEBİ, E., (2006). Evliya Çelebi Seyahat-
namesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağ-
dat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiy-
onu-Dizini, (Haz: S. A. Kahraman-Yü-

cel Dağlı), 3. Kitap, 2. Baskı, Yapı Kredi
Yayınları

ERDÖNMEZ, M. E., AKI, A., (2005). “Açık
Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İliş-
kilerindeki Etkileri”, MEGARON, YTÜ
Mim. Fak. e-dergisi, cilt 1, sayı 1, ss.67-
87

GÖKSU, E., (2005). “Yeni yasal düzenleme-
lerin koruma eylemleri açısından taşı-
dığı riskler ve fırsatlar”, Kent Planlama
ve Koruma Etkinlikleri 1, Gönül Tankut
Anısına Koruma Sempozyumu içinde
Diyarbakır, TMMOB Şehir Plancıları
Odası Yayını, Ankara, ss.94-99

KAPLAN HRT. ve İNŞ.LTD ŞTİ. (1993).
Halihazır harita

KARADAĞ, A., KOÇMAN, A., (2007).
“Coğrafi Çevre Bileşenlerinin Kentsel
Gelişim Süreci üzerine etkileri: Ödemiş
(İzmir) örneği”, Ege Coğrafya Dergisi,
16, ss.03-16, İzmir

KODAL G., DEMİREL Ö., (2014). “Trabzon
Kenti Ortahisar Bölgesi Tarihi Aksının
Kent Kimlik Bileşenleri Açısından De-
ğerlendirilmesi”, TMD Uluslararası Ha-
kemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi, sayı:
01, cilt:01, ss.01-23

KOHLER, W., (2011), Evliya Çelebi Seya-
hatnamesinde Kürt Şehri Bitlis, (Çev: H.
Işık), Peri Yayıncılık

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarhar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

KRIER, R., (1990). “Typological elements of the concept of urban space” The New Classicism: Omnibus Volume, eds. Andreas Papadakis and Harriet Watson, New York: Rizzoli, ss.213-219

KNUDSON, R., (2001). “Culturel Resource Management in Context”, Archives and Museum Informatics, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, ss.359-381

LİSTOKİN, D., LİSTOKİN, B., LAHR, M.L., (1998). “The Contributions of Historic Preservation to Housing and Economic Development”, Housing Policy Debate, vol.9, issue 3, ss.431- 478

OĞURLU, İ., (2014). “Çevre-Kent İmajı-Kent Kimliği-Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, yıl:13, sayı:26, ss.275-293

OĞUZ G. P., AKSULU I. B., (2016). “Gelekenksel Bitlis Evleri: Koruma Sorunları ve Öneriler”, MEGARON Yıldız Teknik Üniversitesi, yıl 11, sayı 1, ss.63-77, DOI:10.5505/MEGARON.2016.76588

ÖNEM, A. B., KILINÇASLAN, İ., (2005). “Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik”, İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama ve Tasarım, cilt 4, sayı 1, ss.115-124

RYPKEMA, D., (2008). “Heritage Conservation and the Local Economy”, Global Urban Development Magazine-GUD, Home Urban Heritage Special Issue, ISSN 1941-9783, Volume 4, Issue 1, ss.12

SAYAN Y., ÖZTÜRK Ş., (2001). Bitlis Evleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara

SEMERCİ F., UĞUR B.S., (2017). “Gelekenksel Konya Evlerinin Mimari Değerlerinin Analiz edilmesi”, TMD Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi, sayı: 10, ss.238-255, Doi: 10.17365/TMD.2017.1.005.x, ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

SERDAR M. T., ÖZTÜRK, Ş., (2004). Bitlis Su Mimarisi, Bitlis Valiliği Kültür ve Turizm Müd. Yay., Bitlis

SÖNMEZ M. R., (1997). Bitlis Koruma Amaçlı İmar Planı Planlama Raporu, İller Bankası İmar Planlama Dai. Bşk., Ankara

SÖNMEZ M. R., (1993). 1/5000 ölçekli Bitlis (Merkez) Nazım İmar Planı Planı, İller Bankası İmar Planlama Dai. Bşk., Ankara

SHIEL, J., (1838). “Notes on a Journey from Tabriz, Through Kurdistán, via Vân, Bitlis, Se’ert and Erbil, to Suleimaniyeh, in July and August, 1836”, The Journal

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

of the Royal Geographical Society of
London, Wiley, vol. 8, ss.54-101, DOI:
10.2307/1797784, URL: <http://www.jstor.org/stable/1797784>

TUİK (TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU),
(2013). Seçilmiş Göstergelerle Bitlis,
TUİK Van Bölge Müdürlüğü, yayın no
4322, ISSN 1307-0894, Ankara

İNTERNET KAYNAKLARI

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Kanunu. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.doc. (E.T.
20.12.2017)

www.toki.gov.tr/proje-tipine-gore-uygulamalar/142 (E.T. 20.12.2017)

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Social assets, cultural and natural heritage of our cities shape the urban identity. Ability to preserve authentic and intangible heritage values is quite important in terms of sustaining this identity. Buildings or groups of buildings that had witnessed the evolution of cities are an important part of every urban dweller's life. Accordingly, protection and preservation of landmark buildings, that largely contributed in the genuine identity of a city through their unique architectural characters, play a crucial role in maintaining cultural sustainability, developing an urban identity and carrying it into the future. As for the "Law on the Conservation of Cultural and Natural Property" No. 2863, amended by Law No. 5526, the task of documenting cultural property and maintaining an inventory has been entrusted to "Ministry of Culture and Directorate General of Foundations".⁴ The said Directorate, however, identifies immovable cultural and natural property owned by fused and annexed foundations, and cultural properties such as mosques, shrines, caravanserais, madrassas (institutions of higher education in Muslim countries), Hans (inns, lodgings), hammams, small mosques (Mescits), zawiyahs (Islamic monasteries), lodges used by Mevlevi dervishes (mevlevihanes), water fountains (sebils) belonging to real persons and legal entities. On the other hand, the identification of houses, dwellings as examples of civil architecture is entrusted to the relevant institutions and directorates. Due to the fact that there is not adequate number of specialists employed in local institutions, however, civil architecture inventories in Bitlis have never been made nor have they updated. **Aim:** This study aims to investigate the changes took place in the city of Bitlis through history, in terms of changes in the city's urban identity, and update the inventory of its cultural heritage still surviving today thus forming the existing physical environment of the city. **Method:** Following the update process of the existing inventory records (dating back to 1985-89) of Bitlis Castle and its surroundings, it has been identified that a number of buildings in the city, which are fine examples of civil architecture, had been demolished or damaged due to different reasons. The study comprised the observation and identification of the existing urban tissue in an attempt to contribute to inventory update. This paper will aim to present the architectural characteristics of civil architecture examples obtained through results and findings of studies that have been carried out in Bitlis city center, while shedding a light on how inventory studies should be used as a guiding beacon for urban transformation, improvement and renewal projects. The scope of

4 No 2863 Law of Protection of Cultural and Natural Assets. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.doc, (E.T. 20.12.2017)

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

the study covers the investigation of inventories (whose preparation was instructed by General Directorate for Cultural Heritage and Museums in 1985-1989) on the conservation and preservation of natural and cultural properties; identification of missing photographs for the relevant sections and lots; taking photos of the current state of the relevant sections and lots; and refinement of missing detailed definitions in the inventory. It has been envisaged to set up one inventory for each example of civil architecture. **Findings and Results:** Urban transformation and renewal projects, which are being set up in accordance with government's urban planning policies, should be essentially based upon the architectural and local identities of cities shaped through their historical, aesthetic and artistic characteristics going back thousands of years. Urban identity can be defined as a cluster of characteristics that separate a city from another and it comprises many different types of elements. Should these urban characteristics disappear, we might face an "identicalness of cities", a debate that has been going on for the past few years in Turkey. This paper will aim to present the results and findings of studies titled a "Cultural Inventory of Bitlis", which has been carried out in Bitlis, while shedding a light on how Bitlis' architectural heritage should be used as a guiding principle for the envisaged urban transformation and renewal projects, and pointing out the reasons why these projects should be different from the ones implemented in other cities. Today, worn-out state of buildings as well as modern approach to building design and construction cause indigenous forms of Bitlis architecture to undergo drastic changes and eventually perish. Modern urban buildings such as apartments, flat complexes especially pose serious threats to the urban fabric of old cities. Migration from the countryside to cities to seek more urbanized areas to live is a clear indicator of culture and way of life in Bitlis are slowly fading into history. Government-led building construction following the powerful earthquakes occurred in Bitlis over the past few decades would result in a completely new urban fabric, thus bringing unexpected economic, social and psychological difficulties. Thousands of people have lost their lives to the following earthquakes in Turkey: 1924 Erzurum, 1939 Erzincan, 1944 Bolu, 1966 Muş, 1970 Kütahya, 1983 Erzurum, 1992 Erzincan, 1999 Kocaeli-Gölcük, 1999 Düzce, 2003 Bingöl and 2011 Van. These lives lost at earthquakes are gone now and never coming back. Likewise, our perishing cultural heritage is the second most valuable asset in our lives (outside people) which can never be replaced. Similarly, changes in methods of construction as a result of technological advancements, changing characteristics of urban properties and ravages of urban renewal cause urban spaces to undergo changes thus affecting negatively urban fabric and urban identity. (Krier, 1990: 218). Built on high plateaus appearing on both sides of the valley and stretching along the Bitlis creek, city center kept

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

expanding to every habitable area in the region. Given the fact that the urban area that grew throughout the axis stretching inside the valley and along the ridges has reached a saturation point, new settlements have sprouted on areas covered with habitable plains lying along the Bitlis-Muş highway. Educational institutions and government agencies established along this route enabled the city expand towards the north. In the Environmental Impact Assessment, it has been suggested that the new settlements matching the needs of Bitlis city should be built on the area stretching from Bitlis-Muş highway to Tatvan, and Güroymak junction, around the perimeter surrounding the University and the organized industrial zone (EIA, p.20). Prior to any renewal and transformation projects to be carried out in Bitlis, settlement patterns should be established by taking into account the purpose of the design and the city's present rough terrain. Likewise, any project regarding public space design, traffic redirection, open/covered parking lots and pedestrian traffic & circulation should be based upon the topographic characteristics of the area. When addressing to the relationship between open space areas and green spaces, it should be more focus on designs bringing forward the examples of civil architecture. The building-street-local fabric relations should be further emphasized with the use of authentic physical data. Designs and principles expressing the image, significance and identity of the city while focusing on the whole, not the parts should be of higher priority when creating urban projects for Bitlis. When examined from the point of view of the characteristics of Bitlis social structure, the traditional architectural structure is gathered more and more around the center, but because the area is the center, modern business relations have a social structure concentrated here. Those who come to the city mostly migrate from nearby rural areas. In such a social layer, the effects of economic and cultural as well as historical accumulation are seen. In recent years, the difficulties in the maintenance of residential areas in the conservation area and the inability to meet the comfort requirements of today's day have played a role in social transformation. The general formation seen in urban conservation areas has also been valid for Bitlis and the Bitlis conservation area has fallen to a region where the people from rural areas have settled. Therefore, there is a continuous change in the ownership and social structure of conservation areas. Unplanned and uncontrolled high rise especially on the Bitlis River has affected the center's historical and cultural identity negatively because of its proximity to central business area, especially in the area of Müştakbaba - Zeydan neighborhood urban area. The Bitlis Municipal Council has been authorized by the Ministry of Culture and Tourism, the General Directorate of Cultural Assets and the General Directorate of Cultures for the purpose of amendment of the Zoning Plan for the Protection of Bitlis Province in accordance with the decision taken

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:259 K:378

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

on 03.01.2018 (<https://www.bitlis.bel.tr/meclis-kararlari/2017-ocak-ayi-meclis-kararlari>; erişim tarihi: 15.01.2018). Removal of the CBD decision adjacent to the 1st Degree Archaeological Site in the new Conservation Development Plan to be amended, introducing new structuring conditions in line with the existing urban architectural fabric, which will reveal the historical urban focal points that will not depress the archaeological site and create the demands for protection, restoration and restoration in the area is necessary for the sustainability of the city identity of Bitlis. It would be correct to sort out the structures in the existing CBD that are contrary to the region as gabari, to threaten the historical environment and to remove the manufacturing and workplaces from the area. Policy decisions must be made according to the identity of the settlement and its problems. The region will be able to maintain and maintain its urban identity by possessing a cultural inventory that it has with a plan prepared in the light of its medium and long-term goals, realistic and feasible. It has been determined that the district of Atatürk, which has not been declared as an urban site in previous plans and has been registered as a single building, has been holding a very large number of traditional civil architectural examples required to be protected. Therefore, this neighborhood should be declared as an urban protected area. It has been determined that almost half (31 of them) are not used today out of the 70 structures. It should be argued that the limitation of transferring the architectural heritage that has reached us from the past to the future without being handwritten or untouched is realistic. Considering today's needs, these structures should be made available to society through the establishment of protection-use balances and the multifaceted benefits. If the abandoned traditional architecture is told to be a collection of potential values that could have many functions in urban life, the ownership and conservation awareness of the community will be strengthened. With the new urban plan to be prepared, the harmonization and collection should be shown in the urban conservation areas to create the traditional texture and the contemporary touch which is traditionally respectful. As long as we have architectural values possessed by society, this heritage will naturally be able to reach the future.